

Röstlund, Lisa, 2022. *Skogslandet – en granskning*. Stockholm: Forum.

Anmälan av Mats Bladh

Debatten om skogens nytta har blivit het. Kritiska röster säger att avverkningarna gått för långt, att skogens roll som kolsänka håller på att gå förlorad, och att skogen inte längre är skog utan en ”virkesåker” bestående av endast ett eller två trädslag. Kort sagt att vinstintresset driver ut den biologiska mångfalden och minskar dess positiva effekter för klimatet. I synnerhet hamnar ofta kalhyggerna i skottgluggen – fula hål inte bara i själva skogen och i den svenska folksjälen, utan också ett tydligt exempel på hur ekosystemens osynliga samband förstörs och undergräver vår tillvaro.

Skogsindustrin, Svenska bioenergiföreningen och det svenska skogsbrukets försvarare har hamnat på defensiven när de europeiska vetenskapsakademiernas råd, Naturskyddsföreningen, och flera namnkunniga opinionsbildare slutit upp bakom den kritiska inställningen. Låt skogen stå, ljuder ropen allt oftare. Sveriges Television visade ”Slaget om skogen” hösten 2021 där den polariserade debatten kom fram, samtidigt som Dagens Nyheter publicerade ett stort antal artiklar med den kritiska udden riktad mot det svenska skogsbruket, inte minst mot användningen av timmer för biobränsle.

Lisa Röstlund är journalist på DN och skrev cirka 60 artiklar om den svenska skogen 2020–2021. I år kommer hon ut med en bok om skogen och skogspolitik, uppdelad på 32 korta kapitel, vart och ett med personligt präglade ingresser. Framställningen är förförisk i sin övertalande, miljöengagerade och personliga stil. I de många kapitlen återkommer att antal teman som kan kortas ned till:

- A. Forskare är oeniga om skogens tillstånd och roll för klimat och artdöd.
- B. Skogsindustrins lobbying är omfattande.
- C. Sverige borde övergå till kontinuitetsskogsbruk.
- D. ”Banjohögern” har granskat Röstlunds granskning.
- E. Moral i den egna konsumtionen.

Röstlund menar att B påverkar A. ”Skogsindustrin”, som inte definieras tydligt, har ett grepp om skogsvetenskapen. Flera skogsforskare är antingen själva skogsägare eller indragna i tjänster och uppdrag finansierade av denna industri, hävdar hon. Därför kan Röstlund misstänkliggöra den ena sidan i debatten.

Något som kan ha lett författaren in på frågan om skogen från början är det upprop som ett stort antal vetenskapare skrev under. Det första kom 2018, underskrivet av 796 akademiker och riktat till EU-parlamentet (Beddington 2018). Det andra kom 2021, underskrivet av 500 personer och riktat till ledarna för USA, EU, Japan och Sydkorea (Raven 2021). Några av de svenska undertecknarna har Röstlund intervjuat. I bägge uppropen varnade man för att använda skogsråvara för bioenergi. Röstlund har valt att inte granska varför antalet forskare minskade med 296 på tre år, ej heller om var och en av de återstående verkligen var specialister på skog och bioenergi. Och så fortsätter det boken igenom – granskningen är snedfördelad.

Självklart skiljer sig en vetenskaplig studie från en journalistisk, men jag skulle ändå vilja lägga upp den journalistiska metoden på bordet så att vi kan se den. Något vi kan börja med är jakten på avslöjanden: Till exempel att konfrontera en person med fakta som strider mot en persons eller organisations uttalanden eller praktik. Poängen är att de senare döljer något, och i det mest spektakulära fallet ska intervjupersonen bli inträngd i ett hörn av självmot-sägelser, som i Uppdrag granskning. Journalister delar ut priser till varandra när sådana avslöjanden görs, så jakten på avslöjanden kan därför sägas vara en viktig drivkraft. Lisa Röstlund fick Stora Journalistpriset 2018 för en studie av Nya Karolinska.

Röstlund har fortlöpande fått tips och reaktioner på de artiklar hon skrivit i DN. Här finns alltså ett element av växelspel och förstärkning. Jag kan inte se någon diskussion om hur journalisten ska bete sig med sådana externa inspel. Är det bra att det är de mest engagerade som hör av sig, och är de dem man ska gå vidare med? Måste man alltid höra bägge sidorna och är det alltid bara två sidor? För det tredje skulle en vetenskapare vilja se en metoddiskussion om författarens ställningstagande. Lisa Röstlund tar ställning (men den är inte så tydlig som man kan tro i början) och riskerar då att förlora i objektivitet, och därför försöka kompensera det genom balanserande inslag. Men den nakna sanningen kan ju vara mycket extrem, långt bort från mediens behov av att vara "opartiska". Om grävandet leder till ett avslöjande kan journalisten ta sig ur detta balanskrav, men då blir avslöjandet ett slags tvång. Vi får samma berättelse om lögnen och jäv igen, fast i en ny omgivning.

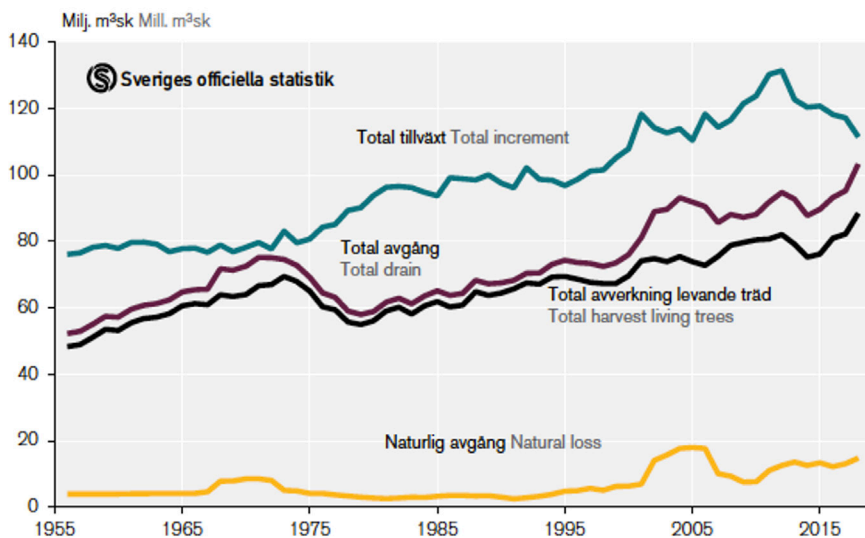
Något som skiljer journalistiken från vetenskapen är de oeftervärliga kraven på belägg och genomskinlighet hos den senare. Hos den förra finns istället ett lagfäst källskydd, och det kan ge journalisten information som ingen annan kan få. En annan sak i samma härad är wallraffandet, att journalisten ger sig ut för att vara någon annan för att få ut information som annars skulle döljas av den tillfrågade i en regelrätt intervju. Det finns kvaliteter i journalistiken som vetenskapen saknar.

I *Skogslandet* får vi ta del av sådana journalistiska resultat. Till exempel Lena Ek som kunde prata sig varm för biologisk mångfald som miljöminister,

men som ordförande för Södra Skogsägarna från 2016 hellre talade om stärkt äganderätt till skogen. Eller Mats Hagner, professor i skogsskötsel, som när han kritiserade trakthyggesbruket fick se sina publikationer raderade från Sveriges Lantbruksuniversitetets (SLU) bibliotek. Eller när Röstlund ger sig ut för att vara skogsägare för att ta reda på vilka råd konsulterna skulle ge, och får bland annat höra att ”rödlistan är en jävla skitlista” (s. 214, rödlistan listar utrotningshotade arter)! Hennes artiklar i DN granskades av Näringslivets medieinstitut, vilket visade sig vara ett uppdrag från Skogsindustrierna. Först tackar hon rakryggat nej till att bli uppkallad på seminarium som detta institut bjöd in till, men i näst sista kapitlet blir hon ändå ängslig över hur boken ska tas emot och intervjuar den person som kritikerna ville att hon skulle debattera med.

En central punkt i debatten om det svenska skogsbruket är skogsstatistiken, Riksskogstaxeringen från SLU. Grafen över virkesförrådets utveckling sedan 1950-talet (då det blev årsvisa mätningar) visas inte av Röstlund, och inte heller av andra skogsbrukskritiska röster – men de kritiserar den ändå! Röstlund har uppenbarligen haft tillgång till den eftersom *Skogsdata 2020* finns med i källlistan. Istället låter hon Bengt-Gunnar Jonsson ge sin syn på skogens kolbindning (men några texter av honom återfinns inte i källförteckningen).

Det svenska skogsbrukets försvarare brukar hävda att tillväxten är större än avgången, att skogen har en nettotillväxt som binder kol. Vi kan både avverka och suga upp koldioxid. När man ser diagrammet ovan är det svårt att komma förbi att detta argument historiskt har haft fog för sig.

Figur 1. Tillväxt, avgång och avverkning i svensk skog 1956–2018

Källa: SLU (2022), *Skogsdata 2022*, s. 70.

Nu kan man dock se något bekymmersamt för den hållningen, nämligen att tillväxten minskat efter 2012 samtidigt som både avgångar (bränder och stormar) och avverkning ökat (i alla fall efter 2014). Det verkar som om nettogapet håller på att försvinna, och kanske har det redan gjort det med tanke på att vi får uppdateringar med två års eftersläpning då beräkningen görs med hjälp av glidande femårsmedeltal.

Röstlund hade sålunda kunnat använda sig av SLU-statistiken, med tanke på att nettogapet minskar tydligt efter 2012 och därmed påkallar någon typ av ändring i skogsbrukets praktik. Så varför gör hon inte det? Antagligen beror det på att statistiken brukar uppfattas som ett stöd för skogsbruksintressena. Och det går ju inte att komma tillbaka nu, och hänvisa till det SLU som anses befolkat av forskare djupt involverade i skogsindustrin.

Inte minst skulle ett användande av statistiken implicit innebära acceptans för det faktum att klimatnytta och avverkning gick att kombinera före 2012. Det är förmodligen den springande punkten. Det som tycks vara så svårt att acceptera är att virkesåkrar – monokulturer uppkomna genom kalhyggen och ibland planteringar – är nyttiga för klimatet. Så får det bara inte vara, tycks vara den intuitiva inställningen. Att klimatförändringarna påverkar den biologiska mångfalden kan man nog vara överens om, men skogens funktion som kolsänka och dess roll för artrikedomen är inte samma sak. Det är helt enkelt så att virkesåkrarna sugit upp mer koldioxid än avverkningarna avgett (fram till 2012), samtidigt som monokulturer gjort att arter kraftigt minskat eller dött ut. Det tycks alltså finnas en målkonflikt; alla goda ting går inte att uppnå samtidigt. Lisa Röstlund vill inte se det, och inte bara hon, utan också Göran Greider, Johan Ehrenberg, Världsnaturfonden, Naturskyddsföreningen och Europas vetenskapsakademier (EASAC). Fakta sitter förvånansvärt löst när de inte passar en redan intagen ståndpunkt.

Något som anförts för att driva skogsstatistiken i sank är de satellitbilder som använts i en studie av Cecchirini med flera publicerad i *Nature* (2020). Röstlund är noga med att framhålla studiens kvaliteter, men inga alls för SLU-statistiken. Det finns därför skäl att framhålla att den senare genomförs med hjälp av stickprov där man mäter och tar prover i vissa utvalda skogspartier. SLU-statistikens styrka är framförallt att mätningarna gjorts under lång tid så att vi får en lång tidsserie och därmed kan se trender. Satellitstudierna täcker bara några år. Året efter satellitstudien publicerats kom två genmälen i samma tidskrift (Wernick 2021; Palahí 2021), och dessutom ett avslutande svar från Cecchirini med flera (Ceccherini 2021). De vidhåller att avgångarna varit stora i Sverige och Finland men medger också svagheten i vad bilderna kan visa i det att de inte kan skilja på naturlig avgång och avverkning. Med SLU-data (som i grafen ovan) kan vi se att bränder och stormar ökat virkesförlusterna, men också att tillväxten avstannat under senare år, vilket egentligen är ett starkare

argument för att förändra det svenska skogsbruket än vad satellitstudien ger anledning till.

En annan statistik som tas upp tendentiöst och ofullständigt är skogsprodukternas användning. Uppropet från 796 respektive 500 vetenskapare gick ut på att bioenergi är ett slöseri med skogliga resurser. Samtidigt har många argumenterat för att långlivade träprodukter, såsom byggnadsvirke, behåller sitt kol till dess byggnaden rivs och materialet bränns. Därmed hamnar kortlivade träprodukter i skottgluggen. Forskare som Röstlund intervjuat hävdar att hela 80 procent går till produkter som snart ska brännas. Men det är svårt att få fram data på detta i enheter som är jämförbara med andra uttag ur skogen, i synnerhet som barken utnyttjas för energiändamål (timmer mäts utan bark). Energimyndighetens statistik över användning av trädränslen 1983–2020 visar ingen stigande trend efter 2009.

Här är det befogat att skilja på biobränslen för kraftvärme och biodrivmedel för bilar med förbränningsmotorer. Fame, HVO och etanol kräver mycket stora ytor i anspråk jämfört med de borrhål som behövs för att ta upp den olja som utgör råvara för diesel och bensin. Tillsammans med den usla verkningsgraden i förbränningsmotorer innebär etanolbilar ett direkt hot mot matproduktionen. Till råga på allt importeras alla tre biodrivmedlen från andra länder, vilket gör att det hela liknar drivmedelsimperialism.

Flis och pellets för biokraftvärme, däremot, utgör en viktig komponent i det hållbara elsystemet. Vindkraftverk och solceller är materialintensiva per enhet producerad el, långt högre än för kärnkraft till exempel. Vindkraften kräver dessutom utrymme som inte så sällan är omstritt, och solcellsanläggningar kräver också ytor (bortsett från dem som sätts på tak, men de räcker inte för omställningens behov). Till detta ska läggas att vind och sol är väderberoende och kräver stabiliserande inslag i kraftsystemet. Flis och pellets kan lagras vid kraftverket och kan därmed fungera stabiliserande tillsammans med vattenkraften. Kärnkraften är inte hållbar eftersom den vilar på en ändlig resurs, uran. Man kan inte räkna med att de befintliga vattenkraftverken i Sverige räcker för att hålla balansen när elproduktion och elanvändning kommer att öka starkt för att eliminera fossilanvändning. Det är också bra om Sverige kan behålla och utveckla ett kraftslag med hög verkningsgrad då det kan utgöra exempel på en väg mot ett hållbart energisystem som andra länder kan ta efter. Kort sagt, det går inte att rycka ut skogens användning ur sitt sammanhang när en lösning på klimatproblemen söks.

En stor brist i *Skogslandet* är att just Skogsindustriernas statistik inte tas upp. Den finns lätt tillgänglig och visar på en rad intressanta saker. Till exempel att Sveriges konsumtion av papper och kartong nådde sin kulmen 2000 och därefter minskat med en tredjedel samtidigt som importandelen ökat, och att produktionen av papper och kartong minskat efter 2006, i synnerhet bok- och tidningspapper efter 2013. Även produktionen av pappersmassa tycks ha nått

sin kulmen i Sverige – ingen ökning kan ses sedan 2008. Även produktionen av sågade barrträvaror har stagnerat efter 2007. Det hade varit intressant att få ta del av vad kritiska skogsforskare hade sagt om dessa trender. Att skogsindustrins produktion nått en kulmen är knappast den bild man får från boken. Inte heller att skogens tillväxt nu avtar och att detta är ett bekymmer ur klimatsynpunkt.

Istället får den biologiska mångfalden stort utrymme. Bland annat genom att se på skogen från de renskötande samernas synpunkt. Deras levnadssätt är hotat och vi får av Röstlund veta att det är hög suicidrisk bland samerna. Men det blir ändå ensidigt för det är inte bara bristen på renbete som en effekt av skogsbruket som är ett hot utan också rovdjuren: Lo, järv och björn river tusentals renar varje år, medan vargen medvetet hålls borta från renskötselområdena av staten. Rovdjursmångfald är inte något renskötande samer önskar!

Lisa Röstlund är klart och tydligt emot kalhyggen, och förespråkar istället kontinuitets-skogbruk, eller naturnära skogsbruk. Det är skogsbruk genom "blädning", eller "plockhuggning" som det också kallas, det vill säga "att avverka spridda träd i skogen" (s. 118). Man kan få lite mer kött på benen om denna tyska modell för skogsbruk i Mikael Karlssons bok, *Konsten att hugga träd och ha skogen kvar* (2021). Där ska inte kalhyggen användas och monokulturer ersättas med blandskog av olika slag beroende på klimatzon. Man hamnar då nära naturskogen. Hos både Karlsson och Röstlund tenderar artmångfalden och klimatnyttan att sammanfalla utan några som helst problem, och avverkningarna är så naturnära att de snarast inte är några avverkningar alls.

I ingressen till sista kapitlet kommer ett litet dåligt samvete fram. Både Dagens Nyheter och den egna boken trycks på papper: "Finns det verkligen hållbart papper som läget är just nu?" Man kan tänka sig att Röstlund krävde av Peter Wolodarski (Dagens Nyheterers chefredaktör) en snabb avveckling av papperstidningen, och att hon valde att ge ut boken som e-bok och inte som pappersbok – men istället skyller hon ifrån sig: "Det är klart att vi alla är en del av hyckleriet" (s. 281). Om hon grävt bara lite i statistiken hade hon kunnat se att konsumtion och produktion av kortlivade träprodukter slutat öka, och att många av dessa, såsom toapapper, är svåra att ersätta. Något som ökat är den naturliga avgången genom bränder, stormar och granbarkborrens angrepp, timmer som sällan duger som byggnadsvirke.

Omställningen till hållbarhet är mycket svår att genomföra. Den elektrifiering många förespråkar, med rätta, som vägen framåt, har en hel del paradoxer i bagaget. Ser man bakåt i kedjan kräver elbilarnas batterier mer material och material som inte finns i överflöd, och när de laddas med förnybar el ökar materialkraven ytterligare. Alltså måste gruvbrytning öka. Vi kan se detta i Sverige nu när LKAB kräver lika mycket el som hela Danmark för att klara av sina framtidsplaner på fossilfritt stål. Utbyggnaden av vindkraften blir enorm, fullt i klass med den exploatering av de svenska älvarna som slutade i ett nej till

exploatering av Vindelälven och beslutet att rädda de fyra återstående orörda älvarna för ett halvsekel sedan. Vad allt fler numer pekar på är att tillväxten måste ned och levnadsvanorna anpassas till det. Rent konkret skulle det kunna innebära att politikerna och myndigheterna inte bygger ut elsystemet så att det passar LKAB:s enorma elplaner.

Att söka sig till debattens hetta gör Lisa Röstlunds bok dramatisk och därför lättläst, men det behöver inte betyda att vi kommer fram till problemets kärna. Ju mer betoningen läggs på att ekosystemets delikata balans måste bevaras, desto mindre utrymme får samhällets behov. Plockhuggning är också huggning och ett hot mot de osynliga sambanden mellan träd och svamp med mera. Låter man skogen stå flyttar man energibehovet till annan källa som också har ekosystemkonsekvenser. Inte ens om tillväxten försvinner kommer vi undan dessa avvägningar, men då slipper vi i alla fall se när skog försvinner till följd av tätorters expansion, vindkraftsparkers etableringar och flygplatsers anläggande. Kalhyggen syftar ju trots allt till att skogen ska växa upp igen, inte att de ska asfalteras.

Litteraturförteckning

- Bladh, Mats, 2020. *Vägskäl i svensk energihistoria*. Stockholm: BoD.
- Beddington, John, et al., 2018. "Letter from scientists to the EU parliament regarding forest biomass", https://www.pfpi.net/wp-content/uploads/2018/04/UPDATE-800-signatures_Scientist-Letter-on-EU-Forest-Biomass.pdf.
- Ceccherini, Guido, et al., 2020. "Abrupt increase in harvested forest area over Europe after 2015", *Nature* 583, 72–77.
- Ceccherini, Guido, et al., 2021. "Reply to Wernick I.K. et al & Palahí, M. et al", *Nature* 592, 18–23.
- Karlsson, Mikael, 2021. *Konsten att hugga träd och ha skogen kvar*. Andra upplagan. Egen utgivning, pdf.
- Naturvårdsverket, 2022. "Tillväxt och avverkningar i skogen. Bibehållen kolsänka trots ökad avverkning", <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/skog/skog-tillvaxt-och-avverkningar/>.
- Palahí, Marc, et al., 2021. "Concerns about reported harvests in European forests", *Nature* 592, 15–17.
- Raven, Peter et al., 2021. "Letter regarding use of forests for bioenergy", <https://www.woodwellclimate.org/letter-regarding-use-of-forests-for-bioenergy/>.
- Skogsindustrierna, 2022. "Statistik om skog och industri", <https://www.skogsindustrierna.se/om-skogsindustrin/branschstatistik/>.
- Sveriges Lantbruksuniversitet, 2022. *Skogsdata 2022. Aktuella uppgifter för de svenska skogarna från SLU Riksskogstaxeringen*. Umeå: SLU, Institutionen för skoglig resurshushållning.
- Wernick, Iddo K. et al., 2021. "Quantifying forest change in the European Union", *Nature* 592, 12–14.